



## MĀCĪBU MATERIĀLS NR. 2

### Cilvēktiesību vēsture

#### **Kīra cilindrs (539. gads p. m. ē.)**

539. gadā p. m. ē. Persijas (tagad — Irāna) pirmais valdnieks Kīrs Lielais ieņēma seno Babilonas pilsētu, kas atradās tagadējās Irākas teritorijā. Kīra pavēles tika dokumentētas uz cilindra, kas ir saglabājies līdz mūsu dienām. Tās ir nenovērtējami svarīgas cilvēcei un ir atzītas par pasaulē pirmo cilvēktiesību hartu. Kīrs cita starpā atbrīvoja vergus, pasludināja, ka visiem cilvēkiem ir tiesības izvēlēties, kurai reliģijai piederēt, un izveidoja rasu vienlīdzību.

#### **Lielā brīvības harta (1215. gads)**

1215. gadā, pēc tam, kad Anglijas karalis Džons bija pārkāpis vairākus senus likumus un paražas, kas tika piemēroti Anglijas pārvaldīšanā, daži no karaļa pakļautībā esošajiem baroniem piespieda karali parakstīt Lielo brīvības hartu. Ar šo dokumentu karalis tika piespiests respektēt atsevišķas tiesības. Harta cita starpā paredzēja baznīcai tiesības nepakļauties valsts ietekmei, visu brīvo pilsoņu tiesības uz īpašumu un īpašuma mantošanas tiesības, un tiesības uz aizsardzību pret pārmērīgiem nodokļiem. Tajā arī bija noteiktas atraitņu tiesības nestāties jaunā laulībā un noteikti principi par pienācīgu tiesvedību un vienlīdzību likuma priekšā. Hartā bija paredzēti arī noteikumi, kas aizliedza kukuļošanu un amata pienākumu pārkāpšanu.

#### **Tiesību petīcija (1628. gads)**

1628. gadā Anglijas parlaments izstrādāja Tiesību petīciju un nosūtīja to karalim Čārlzam I kā pilsonisko brīvību deklarāciju. Parlaments bija atteicies finansēt karaļa īstenoto nepopulāro ārpolitiku, kā rezultātā karaļa valdība bija ieviesusi taupības pasākumus, pieprasot piespiedu aizdevumus un izmitinot iedzīvotāju mājokļos kareivjus. Patvaļīgi aresti un ieslodzīšana cietumā par vēršanos pret šo politiku Parlamentā bija izsaukusi vētrainu opozīciju pret karali. Tiesību petīcija, kuras idejas autors bija sers Edvards Kouks, paredzēja četrus principus: 1) bez Parlamenta piekrišanas nedrīkst iekasēt nodokļus; 2) nevienu nedrīkst ieslodzīt cietumā bez iemesla; 3) pie iedzīvotājiem nedrīkst izmitināt kareivjus; 4) kara likumus nedrīkst izmantot miera laikā.

#### **Amerikas Savienoto Valstu Neatkarības deklarācija (1776. gads)**

1776. gadā ASV Kongress pieņēma Neatkarības deklarāciju, tajā oficiāli pasludinot neatkarību no Apvienotās Karalistes. Deklarācijā bija divi tematiskie akcenti — indivīda tiesības un tiesības uz revolūciju. Šīs idejas Amerikā guva plašu atbalstu un izplatījās arī starptautiskā mērogā, it sevišķi ietekmējot Lielo franču revolūciju.



## Tiesību bils (1791. gads)

Amerikas Savienoto Valstu Konstitūcija tika izstrādāta 1787. gadā. Pirmie 10 grozījumi — Tiesību bils — stājās spēkā 1791. gada 15. decembrī. Ar šiem grozījumiem tika ierobežota ASV federālās valdības vara un aizsargātas visu pilsoņu, iedzīvotāju un iebraucēju tiesības ASV teritorijā. Tiesību bils aizsargā vārda un reliģijas brīvību, tiesības glabāt un nēsāt ieročus, pulcēšanās brīvību un tiesības iesniegt peticijas. Turklāt tas aizliedz nepamatotu kratīšanu un mantas konfiskāciju, nežēlīgus un neparastus sodus un nosaka, ka nevienu personu nedrīkst piespiest liecināt pret sevi. Tiesību bils paredz dažādus tiesiskās aizsardzības veidus, tostarp aizliedz federālajai valdībai bez pienācīga tiesas procesa atņemt cilvēkam dzīvību, brīvību vai īpašumu. Attiecībā uz krimināllietu izskatīšanu federālajās tiesās Tiesību bils nosaka, ka noziegumu, par kuriem var tikt piespriests nāvessods, vai citu sevišķi smagu noziegumu gadījumā par izvirzīto apsūdzību ir jālemj zvērināto kolēģijai, garantē ātru, publisku tiesas procesu ar neatkarīgu zvērināto kolēģiju apgabālā, kur noziegums pastrādāts, un aizliedz tiesāt divreiz par viena nozieguma izdarīšanu.

## Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācija (1789. gads)

Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācijas mērķis bija likvidēt tradicionālo monarhiju, kuras pamatā bija varas mantošanas princips, un aizstāt to ar jaunām institūcijām, balstītām 18. gadsimta apgaismības filozofijas idejās. 1789. gadā franču tauta panāca monarhijas atcelšanu un radīja pamatnosacījumus pirmās Francijas Republikas dibināšanai. Īsi pēc tam tika pieņemta Cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācija. Deklarācijā tika pasludināts, ka visiem cilvēkiem ir garantētas tiesības uz brīvību, īpašumu un drošību, kā arī tiesības pretoties apspiestībai. Deklarācijas autori norāda, ka nepieciešamība pēc likumiem izriet no tā, ka „... ikvienam cilvēkam dabiski piemītošo tiesību īstenošana ir ierobežota tikai tiktāl, lai tādas pašas tiesības varētu baudīt pārējie sabiedrības locekļi”. Tādējādi deklarācijā likums tiek uzlūkots kā vispārējās gribas izpausme, kuras mērķis ir sekmēt tiesību vienlīdzību un aizliegt tikai tādas darbības, kas kaitē sabiedrībai. Brīvības jēdziens šajā deklarācijā attiecas uz reliģijas brīvību, preses brīvību un brīvību no nesaprātīgas valsts varas izmantošanas (piemēram, spīdzināšanas, cenzūras).

## Pirmā Ženēvas konvencija (1864. gads)

1864. gadā sešpadsmit Eiropas valstis un vairāki ASV štati, atsaucoties uz Šveices Federālās padomes ielūgumu, sanāca konferencē Ženēvā, kura tika rīkota pēc Ženēvas komitejas ierosmes. Šī diplomātiskā rakstura konference tika sasaukta, lai pieņemtu konvenciju par to, kā izturēties pret karā ievainotiem kareivjiem. Konvencijā noteiktie galvenie principi, kas ir saglabāti arī turpmākajās Ženēvas konvencijās, paredzēja pienākumu sniegt nediskriminējošu palīdzību karā ievainotām un slimām militārpersonām, kā arī neaizskart medicīniskā personāla transportlīdzekļus un aprīkojumu un apzīmēt tos ar pazīšanas zīmi — sarkanu krustu uz balta fona.

## Apvienoto Nāciju Organizācija (1945. gads)

Tuvojoties Otrā pasaules kara beigām, daudzas pilsētas Eiropā un Āzijā bija pārvērstas gruvešos. Miljoniem cilvēku bija gājuši bojā, palikuši bez pajumtes vai cieta badu. 1945. gada aprīlī Sanfrancisko tikās piecdesmit valstu delegācijas. Tās bija optimisma un cerību pārņemtas. Apvienoto Nāciju konferences mērķis bija izveidot starptautisku struktūru, kas sekmētu mieru un neļautu izcelties turpmākiem kariem. Organizācijas ideāli bija izklāstīti ierosināto statūtu preambulā: „Mēs, Apvienoto Nāciju tautas, pilnas apņēmības atbrīvojot nākamās paaudzes no kara posta, kas divreiz



## EIROPAS VĒSTURES NAMS

mūsu dzīvē ir atnesis cilvēcei neizsakāmas bēdas (...). Jaundibinātās Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti stājās spēkā 1945. gada 24. oktobrī. Šo dienu pasaulē ik gadu atzīmē kā Apvienoto Nāciju Organizācijas dienu.

### **Eiropas Cilvēktiesību konvencija (1953. gads)**

Eiropas Cilvēktiesību konvencija stājās spēkā 1953. gadā. Tas bija pirmais instruments, ar kuru tika īstenotas un padarītas saistošas dažas no Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā noteiktajām tiesībām. Vēl Strasbūrā tika izveidots aizsardzības mehānisms, lai izskatītu iespējamus pārkāpumus un nodrošinātu, ka valstis, kas pievienojušās Eiropas Cilvēktiesību konvencijai, ievēro savas konvencijā minētās apņemšanās. Šajā sakarībā 1959. gadā tika izveidota Eiropas Cilvēktiesību Tiesa. Eiropas Cilvēktiesību Tiesā var vērsties ikviens cilvēks, kurš uzskata, ka kāda no valstīm, kas ir Eiropas Cilvēktiesību konvencijas puse, ir pārkāpusi viņa tiesības saskaņā ar minēto konvenciju. Ja tiesa savā spriedumā konstatē, ka noticis tiesību pārkāpums, attiecīgajai valstij šis spriedums ir saistošs un tai ir pienākums to izpildīt.

*Avots: Eiropas Cilvēktiesību Tiesa*

<http://www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts>